

7. 扶燕, 龙国洪 浅谈中外音乐交流对我国音乐教育产生的影响 大众文艺 = Фу, Янь. Влияние китайских и зарубежных музыкальных обменов на музыкальное образование в Китае. / Янь Фу, Гохун Лун // Популярная литература и искусство. – 2013. – № 8. – С. 248–248.

8. Сюй Чжуоя. Ритмическая деятельность [Электронный ресурс] / Чжуоя. Сюй // Изд-во Нанкин. ун-та. – Режим доступа : <http://press.njnu.edu.cn/info/1088/1871>. – Дата доступа : 27.08.2021.

СЕМАНТИЗАЦЫЯ ЎЛАСНЫХ ІМЁНАЎ У СУЧАСНЫМ МАСТАЦКІМ І ПУБЛІЦЫСТЫЧНЫМ ДЫСКУРСЕ

А. С. Васілеўская (Мінск, Беларусь)

У артыкуле разглядаюцца выпадкі метафарызацыі ўласных імёнаў у сучасных мастацкіх і публіцыстычных тэкстах, аналізуюцца значэнні, набытыя онімамі ў кантэксце, выяўляюцца культурныя семы, якія актуалізуюцца ў працэсе метафарызацыі. Звяртаецца ўвага на інавацыі ў метафарычным ужыванні ўласных імёнаў.

Ключавыя словы: уласнае імя; семантычная дэрывацыя; метафара; культурная сема.

Развіццё пераносных значэнняў ва ўласных імёнах з’яўляецца ўніверсальнай, уласцівай практычна ўсім мовам свету. Лексіка-семантычныя варыянты онімаў, як правіла, маюць кантэкстуальна абумоўлены характар, з’яўляюцца культурна абумоўленымі і спецыфічнымі для розных нацыянальных карцін свету [9, с. 48]. Развіццё значэння ўласных імёнаў можа адбывацца па метафарычных або метанімічных мадэлях, што дазваляе разглядаць семантызацыю ўласных імёнаў як адметны від семантычнай дэрывацыі.

Семантычную дэрывацыю мы разглядаем як працэс з’яўлення ў слова семантычна вытворных, унутрана матываваных значэнняў (лексіка-семантычных варыянтаў), які адбываецца па пэўных семантычных мадэлях. Аснову семантычных мадэляў ствараюць інтэгральныя семы першасных і другасных лексіка-семантычных варыянтаў, якія звязваюцца паміж сабой па падабенстве, асацыятыўных уяўленнях і г. д. [10, с. 38].

Аднак працэс семантычнай дэрывацыі ўласных імёнаў мае шэраг асаблівасцяў. Даследчыкі адзначаюць, што ўласныя імёны сумяшчаюць у сабе два віды інфармацыі – энцыклапедычную і моўную. Першая ўяўляе сабой звесткі пра носьбіта імя, другая ўстанаўлівае сувязь імені з яго носьбітам [5, с. 8]. Пашырэнне семантыкі оніма адбываецца менавіта на аснове энцыклапедычнага кампанента значэння, таму вырашальную ролю ў рэалізацыі метафарычнага значэння ўласнага імені адыгрывае тое, наколькі вядомым для соцыума з’яўляецца культурны фон оніма. І. Э. Ратнікава адзначае, што ў выніку семантычнага пераносу культурныя семы ўласных імёнаў ператвараюцца ў моўныя, паняцыйныя [9, с. 50]. У гэтым плане онімы сапраўды становяцца «месцам сустрэчы» мовы і культуры [9, с. 48].

Для беларускіх мастацкіх і публіцыстычных твораў метафарычнае ўжыванне ўласных імёнаў з'яўляецца пашыраным спосабам апісання з'яў рэчаіснасці, перадачы аўтарскіх ацэнак і адносін. Многія з онімаў, дзякуючы частотнаму ўжыванню ў публіцыстычным і мастацкім кантэкстах, набываюць дастаткова сталае значэнне. Так, імя грэчаскага бога мастацтваў Апалона выкарыстоўваецца для абазначэння вельмі прыгожага мужчыны: *Не мужчына, а сам Апалон. Такім толькі ў кіно здымацца* [3, с. 88]; *Абраннік яе быў на дзевяць гадоў старэйшы, разведзены, але Апалон, бо ну вельмі ж прыгожы!* (Звязда. Лінія жыцця) [2].

Аднак у беларускім мастацкім і публіцыстычным дыскурсе ХХІ ст. можна назіраць актуалізацыю іншых культурных сем, што прыводзіць да набыцця онімам нетрадыцыйных пераносных значэнняў. Нярэдка для разумення метафары неабходна даць чытачу культурную інфармацыю, якая дапаможа зразумець сэнс, закладзены ў імені.

Такі прыём мы назіраем у наступным кантэксте: *А цяпер вось я задумалася, што калі Максім Багдановіч – гэта наш Апалон, то Янка Купала – Дыяніс, з якога штучна імкнуліся зляпіць Апалона* («Калі Максім Багдановіч – гэта наш Апалон, то Янка Купала – Дыяніс». Гутарка з М. Мартысевіч) [2]. Разуменне кантэкстуальнага значэння імёнаў **Апалон** і **Дыяніс** у прыведзеным сказе магчыма толькі пасля папярэдняга тлумачэння: *Фрыдрых Ніцшэ вылучаў два пачаткі творчасці: апаланічны і дыянісійскі. І, адпаведна, два тыпы творцаў. Творца-Апалон ведае меру, ён рацыянальны, спакойны, узнёслы, прамяніць аптымізм, ён бярэ ад багоў. Творца-Дыянісіў наадварот – ірацыянальны, буйны, песімістычны, трагікамічны, ён бярэ ад людзей* [2].

Змяненні можна назіраць і ва ўжыванні імені Івана Сусаніна. У беларускай літаратуры дастаткова традыцыйным з'яўляецца ўжыванне гэтага оніма для намінацыі правадніка, чалавека, які можна прывесці ў патрэбнае месца. Нярэдка гэтае імя выкарыстоўвацца з іранічнай афарбоўкай, а значэнне ўтрымлівае ў сабе сумненне ў тым, што падарожжа пад яго кіраўніцтвам можа закончыцца добра: *– А куды ты нас вядзеш, Сусанін? – спытаў Дубавец* (Л. Гаўрылін. Зямля дзяцей нашых) [2]; *– Вядзі нас, Сусанін, – пажартаваў нехта* (У. Дамашэвіч. Першая група крыві) [2]; *– Глядзі ты, нямы-нямы, а па-буслінаму, як па пісаным, чэша, – здзівіўся Толя Чорны. – Вядзі, вядзі нас, Сусанін* (В. Казько. Выратуй і памілуй нас, чорны бусел) [2].

Аднак у рамане У. Ліпскага «Мужык» імя **Сусанін** ужываецца з выразна акрэсленымі становачымі канатацыямі: *І гэтую суполку калектывных жабракоў браўся вывесці з багны дастоеўска Сусанін – Аляксея Сцяпанавіч Скакуна* [7, с. 8].

Назіраюцца ў беларускім дыскурсе цікавыя трансфармацыі семантыкі імені злога духу **Мефістофеля**. Гэты онім ужываецца для абазначэння ўсяго адмоўнага, злога, што ёсць у чалавеку: *Адам Станкевіч разумей: ім верыць нельга, таму свайго настырнага візаві іменаваў «Меф-іст», «меф»,*

«м-сто» – гэта значыць, **Мефістофель**, Чорт [4, с. 77]; *Хто ты такі? Ля цябе ж трава вяне! Мефістофель у лапцях!* (Л. Рублеўская Забіць нягодніка, альбо Гульня ў Альбарутэнію) [2].

У асобных кантэкстах антрапонім набывае значэнне ‘трыкстар, падманшычк, чалавек, які парушае законы прыроды’. У гэтым значэнні бачыцца яўная алюзія да драмы Гётэ «Фаўст»: *Ёсць яшчэ адзін персанаж, які з’яўляецца ў мяне, – лекар, свайго роду **Мефістофель** гэтага дзейства* (А. Парфіяновіч. Гавораць пра тэатр, як грэкі, а ставяцца, як рымляне) [2]; *Паводле філасофіі рэжысёра, Страфарэль – гэта своеасаблівы **мефістофель*** (Мюр Фарыдовіч. Уцёкі ў летуценны свет Гарцуева) [2].

Усё часцей у сучасны мастацкі і публіцыстычны дыскурс уводзяцца ўласныя імёны, якія дагэтуль заставаліся за межамі ўвагі літаратараў. Сярод такіх онімаў можна адзначыць імя дачкі крыцкага цара Мінаса **Арыядны**:

***Арыяднай** была клапатліваю.
Мне здраджвалі мае мужы,
забралі ўладу і пакінулі,
каб знішчыць моц маёй душы,
агмень у ёй каб патушыць,
каб не змагла ад здзекаў выжыць... [1 с. 150].*

У беларускім мове ўжываецца фразеалагізм *арыядніна нітка*, які ўзыходзіць да грэчаскага міфа пра Тэсея і Мінатаўра. Аднак у сваім вершы Т. Барысюк адсылае нас да працягу гэтага міфа. Пасля перамогі над Мінатаўрам Арыядна разам з Тэсеем пакінула Крыт, але грэчаскі герой, па адной з версій, пакінуў Арыядну на бязлюдным востраве. У прыведзеным паэтычным кантэксце імя **Арыядна** ўвасабляе сабой пакінутую жонку.

Такім чынам, разуменне сэнсаў, закладзеных у пераносным значэнні ўласных імёнаў, патрабуе ад чытача ведання прэцэдэнтнага тэксту – міфаў, гістарычных фактаў, гісторыі культуры і мастацтва.

Так, веданне грэчаскай міфалогіі неабходнае для разумення значэння, якое набывае імя **Касандра** ў апавяданні Т. Мушынскай: *І тады атрымліваецца, што ты – тая самая **Касандра**, прарочыца і вяшчуння, якую, як сведчыць старажытнагрэчаская гісторыя, выгналі з Троі* [8, с. 228]. Траянская царэўна Касандра была надзелена дарам вяшчунні, але яе прадказанням ніхто не верыў. У кантэксце гэтая культурная сема і становіцца паняццйнай.

Дастаткова глыбокае веданне літаратуры патрабуецца для разумення пераноснага значэння імён **Петрарка** і **Лаура** ў наступным кантэксце: *А вы, прафесар, не ведаеце, што я **Петрарка** і што ў вашым пад’ездзе на першым паверсе жыве мая **Лаура**? – спытай студэнт, здзіўлены* [6, с. 144]. Платанічнае каханне да Лауры дэ Нов стала крыніцай пастаяннага натхнення для італьянскага паэта эпохі Адраджэння Франчэска Петраркі. Таму імя **Петрарка** ў прыведзеным кантэксце ўжываецца ў значэнні ‘творца’, а **Лаура** – ‘муза, натхніцельніца’.

Імя старажытнагрэчаскага філосафа **Сакрата** набывае ў вершы Т. Барысюк значэнне 'мудрэц':

*І з Вечнасцю Вы – быццам матылёк:
тварыць без кніг – дык трэба быць **Сакратам!**
Каб вучні Вашых думак псіха-логас
знайшлі і неслі людзям з Вашых спратаў [1, с. 146].*

Такім чынам, ужыванне ўласных імёнаў з пераносным значэннем з'яўляецца характэрным для сучаснага мастацкага і публіцыстычнага дыскурсу. Сярод адметных рысаў семантызацыі онімаў у тэкстах XXI стагоддзя варта адзначыць актуалізацыю новых культурных сем у семантычнай структуры ўласных імёнаў, дзякуючы чаму ствараецца арыгінальны аўтарскі кантэкст. У дыкурс уводзяцца новыя імёны, якія рэдка або ўвогуле не выкарыстоўваліся з пераносным значэннем у публіцыстычнай і мастацкай літаратуры.

Далейшае вывучэнне семантызацыі ўласных імёнаў бачыцца ў пабудове паўнаватасных семантычных мадэляў метафарычнага пераносу і ў выяўленні прычын адзначаных інавацый.

Бібліяграфічны спіс

1. Барысюк Т., Віртуальнае каханне: вершы / Т. Барысюк // Дзеяслоў. – 2019. – № 101. – С. 143–150.
2. Беларускі N-корпус [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://bnkorus.info/>. – Дата доступу: 14.09.2021.
3. Галубовіч, І. Сповідзь / І. Галубовіч // Польша. – 2011. – № 5. – С. 86–92.
4. Дранько-Майсюк, Л. У Вільні і больш нідзе / Л. Дранько-Майсюк // Дзеяслоў. – 2019. – № 101. – С. 72–101.
5. Имя собственное в художественном тексте : учебн.-метод. пособие / авт.-сост. А. Н. Деревяго ; Витебск. гос. ун-т им. П. М. Машерова. – Витебск : ВГУ им. П. М. Машерова, 2008. – 195 с.
6. Карамазай, В. Гарачая кроў Джота / В. Карамазай // Апавяданне-2005. – Мінск : Маст. літ, 2005. – С. 141–146.
7. Ліпскі, У. Мужык / У. Ліпскі // Польша. – 2011. – № 6. – С. 3–30.
8. Мушынская, Т. Свечкі каштанаў / Т. Мушынская // Апавяданне-2005. – Мінск : Маст. літ, 2005. – С. 224–231.
9. Ратникова, И. Э. Ономастические единицы вне прямой референции в русском публицистическом тексте / И. Э. Ратникова // Веснік БДУ. Сер. 4. – 2004. – № 1. – С. 47–52.
10. Старычонок, В. Д. Многазначнасць слова ў беларускай мове : у 3 кн. Кн. 1. Асноўныя тыпы полісеміі, кірункі семантычнай дэрывацыі / В. Д. Старычонок. – Мінск : Колоград, 2017. – 273 с.